

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

– 1 –

Присутніх на зборах 15 членів. За голову зборів обібрано п. Межиня, за секретаря п. Римбаковського.

– 2 –

П. Межинь подав короткий нарис праці правління від часу заснування Г[рома]ди до свого* часу. На 11.01.34 було дійсних членів 33. Грошових сум на 1 січня 1934 р. було біля 115 латів, зараз в зв'язку з витратами на свято Т. Шевченко залишилось біля 100 латів. Збори, заслухавши справоздання, постановили перейти до дальшого пункту порядку денного.

– 3 –

До Правління Г[рома]ди обібрано наступних осіб

п. І. Ложе	13 голосів
п. Я. Скубінь	11 п.
М. Світличний	14
п. М. Хміль	12
п. М. Римбаковський	13

Кандидатами

п. С. Новицький	13 голосів
п-і. Л. Яунзен	13
п-і. Н. Лапсе	12

До Ревізійної комісії обібрано	
п. І. Межинь	13 голосів
п-і. Н. Заковська	10
п-і. Н. Світлична	9

Кандидатами до Ревізійної комісії обібрано п-і. І. Бутке
п-і. І. Штраус

– 4 –

В плані праці на майбутнє передбачено:

- Влаштування лекцій по історії України та Латвії та історії музики обох народів
- По можливості в'яснити кількість українців в Латвії та притягти їх до Громади
- Намагатися до якнайбільшого об'єднання членів Громади

– 5 –

В зміну § 9 Статуту Громади Збори постановили для учнів, студентів та незамужніх членів Г[рома]ди зменшити вступний внесок до 1 лата та річний внесок до 2 латів. В окремих випадках Правління має право звільнити зовсім від внесків. Збори зачинено в 10 г. вечора.

Державний історичний архів Латвійської республіки, ф. 3108, оп. 1, спр. 1, арк. 16, 17.

Віра Солодова

ВТРАТИ В МУЗЕЙНИХ ЗІБРАННЯХ ОДЕСИ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Втрати в музейних зібраннях відбувалися впродовж всього періоду їх існування. Причини втрат обумовлені: по-перше, дією обставин непереборної сили (землетруси, повені, війни), по-друге, умовами зберігання та збереження експонатів, недотримання яких призводило до розкрадання, пожеж, фізичного руйнування пам'яток історії та культури, по-третє, реорганізаціями або ліквідаціями музеїв, викликаними чиновницьким свавіллям здебільшого з ідеологічних міркувань.

До аналізу втрат у музеях науковці зверталися лише у випадках, пов'язаних з темою евакуації культурних цінностей з Одеси та збитків, заподіяних міським музеям під час Другої світової війни¹. Втрати з ідеологічних обставин ще не були предметом дослідження.

Завдання цієї статті полягає у висвітленні причин і наслідків втрат матеріальних і документальних пам'яток у музеях, які функціонували в Одесі впродовж 1825–2005 рр. До найбільш тяжких з них

відносяться ті, що пов'язані з воєнними подіями. Кримська війна (1853–1856) стала причиною закриття Миського музею старожитностей (ММС). У серпні 1854 р., через загрозу з боку англо-французького флоту музей закрили, його експонати частково розмістили в приміщенні Одеського товариства історії і старожитностей (ОТІС), частково в Рішельєвському лицейі. Як самостійна одиниця музей більше не відродився. Миська влада, обтяжена важким фінансовим станом під час Кримської війни, погодилася на приєднання ММС до музею ОТІС у травні 1858 р.² Багато збитків було завдано і музею ОТІС. 10 квітня 1854 р. в місті був оголошений військовий стан. Всі статуї і барельєфи, щоб вони не «піддалися руйнуванню або розкраданню ворожому, як у Керчі», були закопані в саду ОТІС³. Протоколи засідань, рідкісні манускрипти, зібрання карт і малюнків, стародавні вази були укладені в ящики і підготовлені до вивозу. Підготовлена до евакуації була і колекція нумізматики музею. По закінченні військових дій виявилось, що частина пам'яток втрачена⁴.

* Так у документі

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

Пізніше, у музеї сталася ще одна втрата – через землетрус він з 12 на 13 вересня 1927 р., коли зі стіни кабінету нумізматики зірвалася майолікова тарілка і розбилася. Цій факт знайшов віддзеркалення в звіті про діяльність Одеського історико-археологічного музею (ОІАМ) за 1927–1928 рр.⁵

Найбільших втрат одеські музеї зазнали під час Другої світової війни. Відразу після заняття Одеси 16 жовтня 1941 р. німецько-румунські окупанти приступили до здійснення заздалегідь розробленого плану повного грабунку міста. Підтвердженням цього плану стало опубліковане повідомлення Радінформбюро, підготовлене на основі трофейних документів. З них стало відомим, що Румунським генеральним штабом була розроблена інструкція «Про функції організацій Z1, спеціалізованих по військових захопленнях і військових трофеях»⁶. У цьому документі йшлося про відкриті, організовані пограбування і розкрадання всіх матеріальних багатств і культурних цінностей у тимчасово окупованих районах Радянського Союзу.

Румунським генеральним штабом було створено п'ять «Організацій Z1»: у Одесі – під командуванням майора Думітру Котя, в Донецькому басейні – під командуванням підполковника Іона Попа, в Криму – під командуванням підполковника Дарвіна Галина, резервна – при командуванні і «спеціальна група для Москви». Усі «Організації Z1» знаходилися під командуванням полковника Георгія Касіяна. До складу кожної «Організації Z1» входили декілька батальйонів, саперних рот, роти бояр і пожежників, автогенні групи, група «фахівців» з художніх цінностей.

ОІАМ після захоплення Одеси німецько-румунськими окупантами також було піддано грабунку. В організованому порядку румунською трофейною комісією були вилучені: археологічні колекції, що склалися з теракоти (1000 од.), кераміки (45 500 од.), кременів (1000 од.), зброї (50 од.), римського скла (500 од.), бронзи (1000 од.), мармуру (100 од.), нумізматичні колекції (49 000 од.), бібліотека (23 000 од.), рукописний фонд (321 од.)⁷.

Грабували музей також окремі офіцери румунської та німецької армій. Вони відібрали для себе 30 килимів і доріжок (українських, молдавських і болгарських), 100 рушників і вишивок, церковні книги. Міський голова Пинтя забрав дві цінні саксонські вази, губернатор Алексяну забрав для прикраси свого вестибуля зразки зброї⁸. Вважалося, що третина експонатів ОІАМ була викрадена⁹.

З художніх музеїв російсько-українського і західного мистецтва була вивезена до Румунії вели-

ка кількість унікальних картин, старовинного фарфору, бронзи, кришталю, килимів, зброї, скульптури¹⁰. У період окупації заново відкривалося чимало православних храмів. Тільки цим можна пояснити повернення окупантами ряду цінних ікон і церковного начиння, що знаходилися в міських музеях¹¹.

Окупантами була розграбована колекція Палеонтологічного музею Одеського державного університету. Була зруйнована й будівля Обласного природо-краєзнавчого музею, а його найцінніші експонати окупанти вивезли¹². Експонати Музею революції ними просто знищені¹³.

Так сталося тому, що з різниці не вдалося у повному обсязі своєчасно евакуювати музейні цінності. Взагалі, евакуація фондів українських музеїв, архівів у східні райони СРСР проводилася в складних умовах військового часу, в обстановці поспіху і плутанини. Частина транспортів була атакована німецькою авіацією, після чого культурні цінності, які в них перевозилися, безслідно зникали. Сліди інших загубилися.

Через втрати внутрішньомузейної документації, з-за відсутності каталогів зібрань і репродукцій експонатів не може бути виконана програма реституції по одеських музеях.

Характер музейних втрат, які зводилися переважно до викрадання творів мистецтва чи їх фізичного знищення, знаходився в прямій залежності від людського чинника. У дореволюційних музеях все залежало від однієї людини – зберігача, вірніше, від його ставлення до своїх обов'язків.

В ММС після смерті його першого директора І. Бларамберга (1831) завідування музеєм і бібліотекою перейшло до А. Спади (1831–1843). Життя музею при ньому завмерло, а колекції зменшилися¹⁴. Сучасники відзначали, що «послужливий Спада суспільним майном розпоряджався, як своєю власністю»¹⁵.

Із стану застою ММС намагався вивести вечний, дослідник, а згодом беззмінний зберігач музею ОТІС М. Мурзакевич. Але саме при ньому відбулося об'єднання двох музеїв (ММС і музею ОТІС), яке призвело до певних витрат. М. Мурзакевич, займаючись складанням описів фондів двох музеїв, не вносив в них позначення розмірів пам'ятників, не вказував місце знахідки, джерело і рік надходження. Все це, як відзначила російська дослідниця І. Тункіна, внесло серйозну плутанину у паспортизацію пам'ятників, наслідки якої наука пожинає й дотепер¹⁶.

Музей ОТІС завжди привертав увагу дослідників завдяки своїм унікальним зібранням, але саме вони відзначали незадовільний стан його

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

експозиції після відвідин. Подібну згадку ми знаходимо в «Київській старині» за 1891 р., де автор при описі пам'ятників козацької старовини в музеї ОТІС зазначає, що «деякі з колекцій знаходяться в повному безладі»¹⁷.

Проблема «безладу» супроводжувала багато музеїв Одеси, як до революції, так і після неї. Цю проблему пояснювали браком площ – експозиційних та фондових, непристосовані приміщень, які відводилися під музеї. У 1923 р. було відкрито Морський музей. Але перше, що помічав відвідувач музею, – це брак приміщень, тому експозиція асоціювалася зі складом, у якому всі предмети були зібрані «поспішно і в купу»¹⁸.

Непридатність площ для розміщення музеїв, призводила до руйнування експонатів. В Одеському історико-краєзнавчому музеї (ОІКМ) у 1955 р. були списані кілька документів, зіпсовані через тривале зберігання у сирому напівпідвальному приміщенні¹⁹. У 1957–1960 рр. стали непридатними сотні експонатів відділу природи. Це були чучела птахів, тварин, мокрі препарати, муляжі зоологічної колекції, спеціально виготовлені в 1920-ті рр. для Природо-краєзнавчого музею. Втрата частини експонатів – результат часткої зміни адреси старого музею, колекції якого неодноразово перевозили, не дотримуючись належних умов зберігання, а потім – експонування²⁰. У листопаді 1975 р. були знищені чотири роботи художника І. Шенкера внаслідок через прориву труб гарячого опалювання в експозиційному залі²¹.

Найбільш поширеною втратою музейних цінностей були крадіжки. Одна з перших крадіжок зафіксована за документами ОТІС 14 серпня 1855 р. Цього дня з музею ОТІС були «викрадені речі доглядача і особиста зброя генерала І. Інзова («дві порохівниці»), про що Товариство повідомило міську поліцію»²². У 1876 р. знову відбулося пограбування музею. Але пограбування у ніч з 13 на 14 лютого 1879 р. було найбільш значним. Грабіжники через пролом стіни будинку музею з боку саду, що належав Міської думі, витягли скриню з монетами. Було викрадено 5087 «еллінських, східних, генуезько-татарських монет» із золота, срібла і міді²³. Частину монет поліції згодом вдалося знайти.

7 липня 1883 р. на засіданні ОТІС обговорювалися відвідини музею товаришем Міського голови, який «звернув увагу на те, що відсутність залізних ґрат на «нижньому поверсі» двічі призвела до крадіжок у музеї»²⁴.

Вкрай погано було організовано охорону музеїв і за часів радянської влади, особливо в 1920-ті рр. Про це свідчить факт проведення в травні 1927 р.

прес-конференції в Одесі після гучного пограбування московських музеїв. Одеські журналісти звернулися до директора ОІАМ С. Дложевського, щоб дізнатися, яким є стан справ, пов'язаних з охороною в музеях міста. Виявилося, що у 10 експозиційних залах найбільшого музею України у денний час знаходилось тільки три сторожі-доглядачі, а єдиною надійним засобом охорони в нічний час було чергування наукових співробітників музею²⁵.

3 червня 1922 р. було пограбовано Музей книги ОДПБ. Зникли 18 предметів, серед них були і документи²⁶.

Штатний розклад музеїв не дозволяв забезпечити додаткову охорону в нічний час за рахунок, наприклад, сторожів. Тому керівництво Одеської окрінспектури наросвіти зверталося в 1927 р. до начальника міської міліції «про зміцнення нагляду за музеями, які знаходяться на їх території»²⁷.

У післявоєнний період викрадали експонати, пов'язані з подіями Великої Вітчизняної війни (1941–1945). У 1950-ті рр. з експозиції ОІКМ з вітрин були викрадені вольтметр, мікрофон, кiset, хустка шовкова, значок «XV років ВЧК», що належав В. Кузнецову, командиру міської групи партизанського загону, очолюваного Героєм Радянського Союзу В. Молодцовим-Бадаєвим²⁸.

З початку 1980-х рр. деякі крадіжки набували явно замовленого характеру. Цьому сприяла недосконала система охорони, відсутність технічного устаткування, слабкий контроль-пропускний режим під час монтажу і демонтажу експозицій. Тільки цим можна пояснити крадіжки експонатів з Одеського музею західного та східного мистецтва (ОМЗСМ), Одеського державного літературного музею (ОДЛІМ) та ОІКМ²⁹.

Знайти викрадений експонат практично неможливо, з-за відсутності його фотозображення. Існуючі каталоги музейних колекцій містять ілюстрації далеко не всіх експонатів, що увійшли до видання. Та й завдання у них зовсім інші, популяризаторські. Необхідно провести повну фотофіксацію всього основного фонду, і в першу чергу зробити це з експонатами, що знаходяться в експозиції. Добре було б використати досвід зарубіжних музейників, які почали застосовувати ізотопне маркування предметів мистецтва.

До втрат можна віднести списання експонатів з ідеологічних та політичних міркувань. Так у 1950 р. в музеї «Героїчна оборона Одеси» були знищені підшивки газет та журналів за 1945–1948 рр. – «Правда України», «Культура і життя», «Радянська Україна», «Правда», «Вісті», «Літературна газета», «Більшовицький прапор», «Чорноморська комуна», в яких були вміщені статті і виступи

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

«зрадника югославського народу Тіто і його клики». У 1953 р. з музею «Героїчна оборона Одеси» вилучили матеріали, що стосувалися Берії, у зв'язку з публікацією інформаційного повідомлення ЦК КПРС і Президії Верховної Ради СРСР від 10 липня 1953 р. про його антипартійну і антидержавну діяльність: портрети (у тому числі і фото), а також журнали «Огонёк» № 11, 12 за 1953 р. з фоторепродукціями «Траурний мітинг на Червоній площі 09.03.1953 р.» і «4-а сесія Верховної Ради СРСР». У творах живопису, що мали художню і експозиційну цінність, були внесені зміни шляхом перемальовування тих частин полотен, де знаходилося зображення Берії, а саме – у картинах «За великий російський народ» (худ. М. Хмелько), «В ім'я миру» (група харківських художників) і «Засідання Державного комітету оборони» (худ. С. Бесєдін). У фоторепродукції «Виступ І. В. Сталіна на XIX з'їзді КПРС» шляхом ретуші було зняте зображення Берії³⁰.

Списання експонатів продовжувалося і в подальші роки. У 1960-х рр. в ОІКМ, згідно з розпорядженнями Міністерства культури УРСР, їх було списано декілька тисяч. Остаточна доля експонатів вирішувалася Комітетом у справах культосвітустанов УРСР, згодом Міністерством культури УРСР, а в довоєнний період – відповідними відділами Наркомосу. Ці органи вирішували і долю музеїв. Так, за розпорядженням Головного комітету професійної освіти Наркомосу УСРР в 1923 р. припинив своє існування один з найстаріших музеїв Одеси – Музей витончених мистецтв колишнього Новоросійського університету³¹. Він був створений на основі колекцій викладачів, їх бібліотечних та художніх зібрань. Фрагменти цих колекцій можна знайти у фондах Одеського археологічного музею (ОАМ), Одеського художнього музею (ОХМ), ОМЗСМ та Художнього училища.

Ситуація, коли відоме місцезнаходження колишніх музейних зібрань, характерна і для музеїв Одеси. У 1863 р. Одеса втратила унікальні стародавні єврейські манускрипти³². Вони були зібрані відомим караїмським вченим, мандрівником, знавцем старовини А. Фірковичем (1786–1874), і знаходилися в музеї ОТІС. Манускрипти передали Імператорській бібліотеці, які доповнили вже існуюче зібрання старовинних караїмських та єврейських книг, рукописів і надгробних написів, продане бібліотеці самим А. Фірковичем ще в 1856 р. Колекція А. Фірковича, яка налічує 15 000 од. зб., нині знаходиться у фондах Національної Російської бібліотеки в Санкт-Петербурзі.

З 1927 по 1941 рр. в Одесі існував Музей єврейської культури ім. Менделе-Мойхер-Сфоріма.

В 1937 р. фонди музею налічували понад 30 тис. експонатів³³. Але з'ясувалося, що простежити долю його фондів досить складно, хоча такі спроби робилися³⁴. За підсумками пошуків вдалося встановити місцезнаходження тільки 230 предметів декоративно-прикладного мистецтва, що знаходяться нині у Музеї історичних коштовностей (м. Київ).

Величезних збитків музейним фондам було заподіяно з появою такого визначення як «непрофільні експонати». Воно ґрунтувалося на тому, щоб кожному музею відповідали експонати тільки його профілю. Експонати, визнані непрофільними, мали перерозподілятися по інших музеях³⁵.

Фонди ОІКМ мали унікальні колекції документів, монет, озброєння, живопису, графіки, датовані в основному XVIII–XIX ст. Частину цих матеріалів визнали непрофільними експонатами.

У «чорні списки» потрапили ікони запорозького письма, «Портрет козацького старшини» роботи невідомого художника поч. XIX ст. Найбільше «постраждала» графіка середини XIX ст. – літографії художників К. Боссолі, Ф. Гросса, Бігатті, О. Брауна, Ю. Берндта та інших, тільки через те, що на них були зображені кримські краєвиди – Алупка, Місхор, Ай-Петрі, Гурзуф, Симеїз, Севастополь, Балаклава, Сімферополь тощо. Велика частина цих літографій була передана до Ялтинського краєзнавчого музею³⁶. Старовинні естампи з кримськими краєвидами виявилися не потрібними в зібранні ОІКМ, незважаючи на те, що вони створювалися в одеських літографічних майстернях, або знаходилися в колекціях одеситів.

У 1968 р. непрофільними експонатами вважалися зразки озброєння XVI – поч. XX ст. – шаблі, кинджали, ятагани, рицарський шолом, кременеві пістолети, тому їх передали Хмельницькому обласному краєзнавчому музею, Запорізькому краєзнавчому музею, Бахчисарайському історико-археологічному музею, Кримському краєзнавчому музею і Львівському історичному музею³⁷.

Для відтворення подій Кримської війни (1853–1855) при монтажі виставок дуже гостро відчувається брак матеріалів по Севастополю – місту, яке стало центром військових дій і повідомлень тих днів. Матеріалів, яких не вистачало, надавали наукові бібліотеки та колекціонери, і лише з однієї причини: в 1968 р. ОІКМ передав Музею героїчної оборони і звільнення Севастополя 77 експонатів. Серед них – гравюри з краєвидами Севастополя – його будівлями, вулицями, Південна, Корабельна, Північна бухти, Малахів курган, портрети адміралів, генералів, офіцерів, рядових російській армії періоду Кримської війни та ін. З до-

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

кументів – «Нотатки про п'яту лінійну роту», «Повеління Миколи I о чинопроизводстве Е. Роникеру і А. Кратче»³⁸.

Серед інших документів ОІКМ у 1969 р. Вінницькому краєзнавчому музею були передані польські акти (1774), грамота Павла I, літографоване факсиміле останнього листа козацького реєстру за підписом Богдана Хмельницького (1649); лист митрополита Молдавії Веніаміна (1821) та рукопис на молдавській мові (1820) – Державному історико-краєзнавчому музею Молдавської РСР в 1972 р. У 1973 р. до Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького музеєм було передано 135 листів рукописів і документів XVIII–XIX ст.³⁹

Ініціатива передач виходила від адміністрації ОІКМ, яка прагнула виконати розпорядження Міністерства культури УРСР, однак в результаті цих непродуманих дій була порушена цілісність музейного зібрання. Можна припустити, що подібне передавання відбувалося по всіх музеях. В такому разі до ОІКМ мали потрапити відповідні надходження з інших музеїв, однак ми не знаходимо підтвердження цьому. За період 1967–1973 рр. з ОІКМ вибуло 1524 експонатів, надійшло – 7211. Цифри незіставні, але при цьому жоден з предметів, які надійшли, не мав відношення до категорії «непрофільних експонатів» інших музеїв держави.

Однією з особливостей музейної справи за радянських часів стало створення нових музеїв за рахунок вже існуючих. За розпорядженням Укрнауки, з фондів ОІАМ передавали експонати для майбутнього музею «Степова Україна» (1926), Музею кримінального розшуку при клубі міліції, для нової експозиції Військово-історичного музею (1927)⁴⁰.

Надалі методика створення нових музеїв тільки удосконалювалася. Видавався наказ Міністерства культури, і співробітники музею, який існував поки що тільки на папері, роз'їжджали по музеях країни і вивчали їхні фонди та бібліотеки. Наприклад, в 1961 р. згідно з розпорядженням Міністерства культури УРСР, ОІКМ передав для поповнення експозиції новоствореного літературно-меморіального музею Лесі Українки в Ялті 6 гравюр і літографій 1830–1870-х рр. з краєвидами Південного берега Криму⁴¹.

У 1987 р. від ОІКМ відійшов до ОДЛМ відділ «Літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна». Були передані і 476 експонатів пушкінської тематики⁴².

Із створенням незалежної української держави характер передавання змінився. Зняття ідеоло-

гічних та адміністративних обмежень сприяло різкому збільшенню числа діючих православних храмів, яким стали повертати предмети культури. У 1994 р. ОІКМ були передані 23 ікони релігійній громаді церкви св. Трійці с. Старі Трояни Кілійського району Одеської області; 293 книги релігійного змісту (1834–1917) св. Архангело-Михайлівському жіночому монастирю в Одесі⁴³.

Зі зміною політичної ситуації у країні змінилося і ставлення до таких музейних експонатів як державні нагороди. Вони стали об'єктом купівлі-продажу не тільки в середовищі колекціонерів, але і в кримінальних структурах. До музеїв стали звертатися родичі ветеранів Великої Вітчизняної війни з вимогою про повернення зданих державних нагород, які вони передавали раніше. На підставі наказів Міністерства культури України (1992) були повернені нагороди та документи учасників Великої Вітчизняної війни Я. Гольдштейна і І. Рослого у кількості 94 од. зб. їхнім родичам⁴⁴.

Кожна втрата, незважаючи на походження – це підстава для занепокоєння щодо цілісності музейного фонду держави, і колекції кожного музею зокрема. Найбільший збиток колекціям одеських музеїв був завданий у роки Другої світової війни та внаслідок ідеологічного диктату.

Всі музеї міста знаходяться у будівлях, які є пам'ятниками архітектури і містобудування XIX ст. Але особливість географо-геологічного розташування міста така, що близькість моря, високий рівень підземних вод, місцевий будівельний матеріал (пористий камінь-черепашник), створюють несприятливі умови як для самої будівлі, так і для музейних предметів, що знаходяться в ній. Фонди одеських музеїв, хоча й розміщуються в спеціальних приміщеннях, але розташовані в цокольних поверхах або напівпідвалах. Вони не мають сучасних систем кондиціонування, що є дуже важливим для підтримки необхідних параметрів температурно-вологісного режиму. Небезпечні для музеїв і поточні ремонти (течі на даху, розриви внутрішніх теплотрас). Цих обставин можна уникнути, але потрібно своєчасно проводити необхідні технічні обстеження приміщень та комунікацій, а вже потім – поточні ремонти. На проведення ремонту необхідні кошти, які практично не виділяються державою. Таке ставлення може завдати збитків Державному музейному фонду.

Дуже важливим уявляється забезпечення усіх приміщень музеїв, а також фондового та експозиційного устаткування найбільш надійними та технічно довершеними системами пожежної та охоронної сигналізації. У державних та деяких громадських музеях встановлені три рівня охорони:

IV. Історія установ, товариств і об'єднань

за контуром приміщення (стіни, отвори), за об'ємом, а також охорона окремих вітрин та експонатів. У художніх музеях таких заходів охорони явно недостатньо – необхідно кожний експонат, кожну картину підключати до сигналізації окремо. Викрадення картини І. Айвазовського «Морський пейзаж», яке відбулося у ОХМ уночі в червні 2005 р., є тому підтвердженням⁴⁵. Цього ж року через те, що не спрацювала пожежна сигналізація, вогнем була знищена експозиція Музею морського флоту.

Більшої частини втрат можна було б уникнути при належному режимі зберігання, який і покликаний максимально послаблювати дію несприятливих чинників, описаних вище, на експонати. Режим музейного зберігання складається з сукупності температурно-вологісного та світлового режимів, заходів щодо захисту від біологічних, механічних пошкоджень, заходів щодо попередження аварій, пожеж і крадіжок. Дотриманню цього режиму потрібно приділяти постійну увагу й забезпечувати достатнє фінансування.

¹Максакова Л. В. Спасение культурных ценностей в годы Великой Отечественной войны. – М., 1990; Омельченко Ю. А. До питання про німецько-фашистські плани пограбування культурних цінностей українського народу // Питання нової та новітньої історії. – К., 1971. – Вип. 12. – С. 93–99; Пойзнер М. Б. Оккупация. Одесса: 1941–1944. – О., 2004; Симкин М. П. Советские музеи в период Великой Отечественной войны // Труды науч.-исслед. ин-та музееведения. – М., 1961. – Вип. 2. – С. 176–326.

²Дложевський С. С. Одеський державний історично-археологічний музей. – К., 1927. – С. 5.

³Держархів Одеської обл., ф. 93, оп. 1, спр. 174, арк. 3 зв. Зараз вони зберігаються у ОАМ.

⁴Там само, спр. 101, арк. 38–49.

⁵Дложевський С. С. Відчит про діяльність Одеського державного історично-археологічного музею за 1927 та 1928 рр. – О., 1929. – С. 19.

⁶Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сб. документов и материалов. – О., 1949. – Т. II. – С. 83.

⁷Держархів Одеської обл., ф. п–11, оп. 11, спр. 147, арк. 45–46.

⁸Там само, ф. п–11, оп. 11, спр. 141, арк. 123.

⁹Там само, спр. 147, арк. 46.

¹⁰Там само, спр. 141, арк. 123.

¹¹Восстановление церквей в Одессе // Одесса. – 1942. – 8 мая.

¹²Держархів Одеської обл., ф. п–9, оп. 3 а, спр. 337, арк. 83.

¹³Боровой С. Я. и др. Одесса: 1794–1944. – О., 1947. – С. 249.

¹⁴Дложевський С. С. Одеський державний історично-археологічний музей. – К., 1927. – С. 5.

¹⁵Мурзакевич Н. Н. Записки. 1806–1883 // Рус. старина. – СПб., 1887. – Кн. 9 (сент.). – С. 497.

¹⁶Тункина И. В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.). – СПб., 2002. – С. 287.

¹⁷Н. Б. Памятники казацкой старины в музее императорского Одесского общества истории и древностей // Киев. старина. – К., 1891. – Т. 35. – С. 292.

¹⁸Исаков П. Морской музей // Моряк. – 1925. – 18 сент.

¹⁹Держархів Одеської обл., ф. Р-7376, оп. 3, спр. 64, арк. 46.

²⁰Там само, арк. 78–80; спр. 65, арк. 35–38.

²¹Там само, спр. 67, арк. 139–141.

²²Там само, ф. 93, оп. 1, спр. 55, арк. 232.

²³188-е заседание императорского Одесского общества истории и древностей. 21 февраля 1879 г. – О., 1879. – С. 2.

²⁴211-е заседание императорского Одесского общества истории и древностей. 7 июля 1883 г. – О., 1883. – С. 4.

²⁵Как охраняются музейные ценности Одессы? // Одес. известия. – 1927. – 20 мая.

²⁶Одесска державна наукова бібліотека ім. М. Горького (ОДНБ), ф.76, спр. 90, арк. 26.

²⁷Держархів Одеської обл., ф. Р-134, оп. 1, спр. 22, арк. 75.

²⁸Там само, ф. Р-7376, оп. 3, спр. 64, арк. 45; спр. 65, арк. 9.

²⁹Там само, оп. 1, спр. 215, арк. 12.

³⁰Там само, оп. 3, спр. 64, арк. 14–15.

³¹Там само, ф. Р-150, оп. 1, спр. 439, арк. 53–57.

³²Брун Ф. Одесское общество истории и древностей, его записки и археологические собрания // Тр. Одес. стат. комитета. – О., 1870. – Вип. IV. – С. 92.

³³По местным музеям // Сов. музей. – 1937. – № 8. – С. 44.

³⁴Боровой С. Воспоминания. – Москва-Ерусалим, 1993. – С. 228; Бужевич Л. Музей еврейской культуры // Одес. листок. – 1997. – Окт.; Островский Г. Мартиролог еврейских музеев // Окна. – 1996. – 22–28 февр.

³⁵Держархів Одеської обл., ф. Р-7376, оп. 3, спр. 64, арк. 55.

³⁶Там само, спр. 66, арк. 29–30 зв.

³⁷Там само, арк. 40–40 зв., 44–44 зв., 79–80 зв.

³⁸Там само, арк. 66–71.

³⁹Там само, арк. 104–106 зв., 203–204 зв., 216–216 зв.

⁴⁰ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6125, арк. 17, 22, 23.

⁴¹Держархів Одеської обл., ф. Р-7376, оп. 3, спр. 65, арк. 44.

⁴²Там само, спр. 67, арк. 77, 78, 80–87.

⁴³Там само, арк. 153, 161.

⁴⁴Там само, арк. 95–99, 123–127.

⁴⁵Козовая Л. «Морской вид» похитили из Одесского музея // Окна. – 2005. – 20 июля.